

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Friderici Iacobi Beyschlagii, Gymnasii, quod Halæ Suevorum est, Adiuncti, & ad ædem S. Mich. Archangeli Catechetæ extraordinarii, Sylloge Variorum Opusculorum

(Programmatvm, Orationvm, Epistolarvm, Poematvm, Dissertationvm, Aliarvmqve Observationvm ...)

Fascicvlos I.II.III.IV.V. Ab Annis MDCC.XXVII.M.DCC.XXVIII.M.DCC.XXIX. Editos, Complexvs. Cvm Indice Triplici.

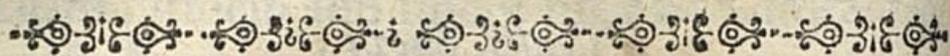
Beyschlag, Friedrich Jakob

Halae Suevorum, M.DCC.XXIX

III. De Articvlis Svobacensibvs Avgvstanae Confessionis Fvndamento
Dissertatio prior Wittenbergae d. XI. Ian. A. 1719. habita, Praeside Io. Gvil.
Iano, Hist. P. P. Respondente M. Io. Iacobo Layritio, ...

urn:nbn:de:gbv:45:1-16134

Vale, VIR Celeberrime, & rem scholasticam ac literariam ornare, mihi vero prolixè, quod facis, favere perge. Dab. Halæ Suevorum, Mense Decembri, A. C. M. DCC. XXIX.

III.

DE

ARTICVLIS SVOBACENSIBVS
AVGVSTANÆ CONFSSIONIS
FVNDAMENTO

Dissertatio prior

Wittenbergæ d. XI. Ian. A. 1719. habita,

PRÆSIDE

IO. GVIL. IANO, *Hist. P. P.*

Respondente

M. IO. IACOBO LATRITIO,
VONSIDELIENSI.

* * *

PRÆFATIO EDITORIS.

C*um in æstate superioris anni 1728.
quartus huius Sylloges Fasciculus typis
excuderetur; inserendam illi septimo loco*

6174a

curavi brevem commonefactionem de recurrente memoria sæculari celebris Conventus Suobacensis, A. 1528. d. 14. Iunii, instituti, scriptam a me illo ipso die, quo iste Conventus ducentos ante annos habitus fuerat. Neque enim praterendum esse silentio censebam annum & diem tam commemorabilem, quibus ope divina effectum est, ut Evangelica veritas, quæ antea iam in vicina nobis Franconia orta erat, ampliora incrementa ceperit. Animus tum erat, aliquot diutaxat scripta in memoriam revocare illis, qui mecum dicti Conventus Suob. acta mente recolere, Optimoque Numini pro tantis, suæ Ecclesiæ, in illis oris sibi collecta, exhibitis tunc beneficiis devotas agere gratias gestirent. Addi illis scriptis potest dissertatiuncula de eadem materia, Anno 1717. ni fallor, edita a summe Ven. Frid. Casp. Hagen, Pastore Prim. & Superint. Baruthino meritissimo; item Schlegelii brevis notitia, quam iam in Fasc. IV. p. 845. citavi. Mentionem quoque feci p. 830. sqq. duarum Dissertationum academicarum, de eodem argumento, ante hos decem vel undecim annos Wittenbergæ habitarum, semel tamen iterumque declarando, admodum mihi dolere, quod illis Diss. potiri tunc nequiverim, de quarum præstantia

aliunde edoctus iam fueram. Quas cum interea ab amico haud vulgari dono missas acceperim, earumque lectione non mediocriter delectatus fuerim; statui mecum, eas in hac Sylloge, cuius titulus Dissertationes diserte memorat, recusas sistere, eoque ipso illud effectui dare, quod p. 834. optaveram, praesertim cum ex Rentschiana oratione, de qua ibidem dixi, notitia praeter ceteris notatu digna in his Diss. excerpta legantur. Non vereor, ne ingratis lectorum id factum a me fuerit; qui enim illas iam possident, & praestantiam earundem legendo experti sunt, dignas utique habebunt, quae hoc modo, in posterorum gratiam, conserventur, (notum quippe est fatum, cui Diss. Acad. exposita plerumque sunt, ut post unius alteriusve decennii decursum rariores evadant, & tandem conspectui se prorsus subducant, ut non nisi multo studio & labore obtineri queant;) qui vero iis destituuntur, his spero idem me beneficium praestitutum esse, iterata earum publicatione, quo me ab amico, qui istas mecum humaniter communicavit, measque omnino esse voluit, affectum me fuisse, publice profiteor. Imo nec ab instituto alienum esse puto, istas in manus aliorum nunc potissimum pervenire, quando tempus iam instat, quo in Ecclesia Lutheranoevange-

Evange-

Evangelica D. v. letissima celebrabitur memoria
exhibita A. 1530. d. 25. Iun. Gloriosissimo Im-
peratori Carolo V. Augustana, quam vocant,
Confessionis, de cuius fundamento in his Diss.
studiose exponitur. Quibus si subiecero suc-
cinctam Aug. Conf. historiam, a b. Io. Mich.
Dilherro, Norimbergensi Theologo superioris
seculi celeberrimo, olim conscriptam, huicque
subiunxero oppido commemorabilem Senatus
Reutlingensis (quam civitatem ex urbibus
Imperialibus, si Norimbergam exceperis, so-
lam Aug. Confessioni, cum exhiberetur, sub-
scripsisse, constat,) Epistolam, ad Clementem
Volckamerum & Hieron. Baumgartnerum,
Norimb. Reip. ad Aug. Conventum Lega-
tos, d. 22. Oct. 1530. scriptam, nec ab aliis,
quod sciam, adhuc commemoratam; hæc, in-
quam, si dictis binis Diss. in hoc Fasciculo re-
cusis, subiecero; lectoribus aequis facile appro-
bavero piam, quam hic habeo, intentionem, ut
symbolam quandam & ex mea parte conferam,
mox celebrande exhibitæ olim Aug. Conf. me-
morie nonnihil, apud studiosam præsertim iu-
ventutem, in cuius gratiam & Dilherrus lau-
datam supra historiam A. C. succinctam edidit,
inservituram, utpote cui raro contingit, maiora
eius generis volumina evolvere. Caterum ex

Diss. hisce de Artic. Suob. imprimis §. VI. prioris Diss. patet, ipsum Layritium, quem (quod & de cel. Praside suo constat,) rebus humanis nunc ereptum esse, nuper a Fautore quodam meo Baruthino honoratissimo comperi, illarum auctorem fuisse, doctum sane, & in indagandis memorabilibus, ad id argumentum curate enucleandum necessariis, admodum diligentem; qui & infra in §. II. not. f) Io. Christophorum Layrizium Parentem suum, & in §. I. not. a) Io. Ge. Lairizium, virum non incelebrem, Patruum suum nominat. Denique profiteri non erubesco, me, ea, quæ in Fasc. IV. Sect. VII. strictim de Conv. Suob. annotavi, ad has Dissertationes, quas nunc sisto, examinari, velle.

* * *

DE

ARTICVLIS SVOBACENSIBVS
AVGVSTANÆ CONFSSIONIS
FVNDAMENTO.

§. I.

Quanquam haud pauci Principes in fastis pii elogium adepti sunt, nescio tamen, an ullus maiori iure, quam gloriosissimæ memoriæ Marchio Brau-

Bra-

Brandenburgensis, GEORGIVS, id sibi vindicare possit. Non equidem inficior, multos vulgo magnos haberi, & appellari, qui vitiis potius, quam veris virtutibus excelluerunt, & aliis pii cognomen tribui, qui nimium simplices, aut superstitiosi, rectius dicerentur. Sed hoc pro certo, & sine adulationis suspicione, affirmare possum, GEORGIVM nostrum non magis nomine, a) quam re ipsa PIVM &

Qqq 3 reli-

a) Multis quidem aliis elogiis Noster cohonestatur, & nonnullis appellatur CONSTANS, ut Limnæo in Iur. Publ. T. I. L. V. c. 7. de familia Brandenburgensi: aliis CONFESSOR, legatur Io. Wolffgangus Rentschius, D. Marchioni CHRISTIANO ERNESTO a sacris, & Professor Theologiæ in Gymnasio, quod Byruthi Francorum floret, de patria historia præclare meritus, in Brandenburgischen Cederhein, p. 621. seq. Sed illa, ut ex eodem fonte manant, ita generali encomio, quo GEORGIVS κατ' ἐξοχήν PIVS cognominari solet, continentur. Huic respondebat symbolum fiduciæ plenum, quod crebro sermone usurpabat: Si Deus pro nobis, quis contra nos? de quo B. Patruus meus, Io. Georgius Lairizius im neuangelegten Historisch-Genealogischen Palmvvald f. 346. sq. ita

religiosum fuisse. Neque enim religio & sanctimonia eius in labiis, sed in mente infedit, nec colorem duxit ac speciem, sed succum sanguinemque habuit, & rerum factorumque documentis comprobata est. Ut alia nunc taceam, diviniorem doctrinam, opera D. Lutheri pristino nitore restitutam, quam non temere, aut fortuito, sed certo iudicio, deliberatoque consilio amplexus fuerat, b) tanti fecit, &

ita scribit: „Zum Denck-Spruch hat er gebraucht diese aus der Schrift genommene Worte: Ist Gott für uns, wer mag wider uns seyn? iedoch sich dabey immerzu dieses nachdencklichen Leib-Spruchs bedienet: Gottes Wort wär nicht schwehr, wenn nur der eigen Nutz nicht wär. Worüber Heinrich Ammerspach 1667. ein besonder Buch unter dem Titul, Fürsten-Geist, geschrieben.„ Idem symbolum commendat laudatus Rentschius im Heiligen Iubel-Bronn p. 24.

b) CASIMIRVS & GEORGIVS, fratres, FRIDERICI, Marchionis Brandenburgici, filii & successores, ab ineunte ætate diversa ingenia studiaque prodiderunt. Ille armorum tractatione, decursionibus equestribus, & re militari delectabatur, hic literas, &

& tam arcte tenuit, ut præ illa non opes
Qqq 4 tan.

& pacis studia adamabat, cum doctis & sapientibus viris frequens erat, & optimos quosque libros, non minus Latina, quam vernacula lingua scriptos, avide legebat: quo factum est, ut aliorum sententias non magis audiret, quam caute discerneret, & quid distarent æra lupinis, rectissime diiudicaret. Singulares illas animi dotes haud dubie perspectas habebat Ladislaus, rex Hungariæ & Bohemiæ, cum Georgium nostrum, suum ex sorore nepotem, in aula regia educatum, Ludovici (*) filii sui educationi vicissim præficeret. Parum vero nostrum noverunt, & ex eventu potius, quam consilio, iudicarunt Dubravius, & Istuanfius, scriptores exteri, qui Ludovici, postea regis Hungariæ, levitatem, seriis studiis regniq[ue] curis choreas & ludicra præferentis, optimo illi morum formatori imputant. Cum ergo disputationes de religione inter Evangelicos & Pontificios fervent, Georgius noster non tantum scripta Lutheri studiose evolvit, sed cum ipso etiam colloqui & consilia conferre gestiit. Qua de causa A. 1525. cum paucis comitibus Vitembergam venit, congressu & consuetudine Lutheri aliquamdiu usus est, atque adeo

(*) Videtur S. II. cum Patre confundi. F. I. B.

tantum contemnendas, sed vitam quoque profundendam existimaret. c)

II.

adeo veritatem illam explore cognovit, in qua asserenda deinceps cum Iohanne Constante, El. Sax. primas tenuit. Leg. Rentschii Brandenb. Cederhein p. 622. seq.

ε) Nota, & quo infrequentior hodie, eo magis celebranda vox est GEORGII PII ad Imperatorem CAROLVM V, a Georgio Spalatino inter memorabilia comitiorum Augustanorum, a. 1530. habitorum, relata, in Tomo V, Opp. Lutheri len. f. 27. *malle se, flexis coram Imperatore genibus, cervicem carnifici feriendam præbere, quam Deum & sacrosanctum Evangelium eius abnegare, falsamque doctrinam recipere & approbare.* (*Ehe ich vvolte meinen Gott und sein Evangelium verläugnen, ehe vvolte ich hie für E. Käys. Majest. niederknien, und mir den Kopf lassen abhauen*) respondente Cæsare: Nicht Kopf ab, nicht Kopf ab, quasi diceret, non id agi, ut vita cuiquam eriperetur. Cumque denuo Protestantes ad communionem sacrorum Pontificiorum sollicitarentur, similem in modum, suo, & illorum nomine, respondit: *In hac causa ad Deum pertinente, immutabili mandato divino,*

II.

Quam vero ipse profitebatur religionem, ea alios quoque, suæ præsertim ditioni subiectos, imbuere, officii sui esse,

Qqq 5

exi-

divino, decretis & postulatis eiusmodi adversari & repugnare cogor, quæcunque etiam sequantur & immineant pericula, cum scriptum sit: Deo magis obedite, quam hominibus. Idcirco propter confessionem doctrinæ, quam scio esse vocem filii Dei, & immotam atque æternam veritatem, non recusa ulla pericula, ne quidem capitis, quæ veram religionem amplectentibus denunciata & proposita esse, audio. Vid. Seckendorf. Comment. de Lutheran. Lib. II. §. LX. p. 162. Qui plura de laudibus Georgii, & in primis de singulari in eo religionis studio, desiderat, instar omnium adeat virum de re sacra & publica insigniter meritum, Casparum a Lilien, Consiliarium quondam D. CHRISTIANI ERNESTI, Marchionis Brandenburgici, intimum, Senatus Ecclesiastici Byruthini Præsidem, & Superintendentem Generalem, in singulari oratione de GEORGIO, Marggravio Brandenburgico, Prussiæ Duce, fidei antiquissimæ & vere Catholicæ Confessore, Byruthi typis exscripta a. 1684. 4.

existimabat. d) Itaque puriorem doctrinam non modo in Ducatum Iægerndorffensem, Ludovici, (**) regis Hungariæ, avunculi sui, beneficio acquisitum, intulit, e) sed

d) In Epistola apologetica ad Ferdinandum regem, qua visitationem anno 1528. a se institutam defendit, & invidiam ex ea susceptam, amoliri studet, hanc præcipue facti sui rationem reddit: „se id fecisse ex mandato Dei, qui magistratibus curam subditorum iniungit, non modo quoad corpus, sed etiam quoad animam.„ Argumentum huius epistolæ ex tabulario Vinariensi exhibet Seckendorf. L. II. §. XLII. Add. II. p. 121.

e) Ditionem Iægerndorffensem ab idolomania papistica iam a. 1524. cura Georgii repurgatam fuisse, ex libro Ecclesiæ Leibschnzenfis refert Abrahamus Scultetus, in Annal. Evang. renov. ad A. MDXXVI. licet alios hoc ad annum 1526. referre, moneat. Sed & in aliis Silesiæ partibus restitutæ lucis Evangelicæ præcipuum autorem & patronum extitisse Georgium, Seckendorffius L. I. §. CXXXIX. (6) his verbis ostendit: *In Bohemia & Silesia, etsi Ludovicus rex Luthero infensus erat, Georgii tamen Marchio-*

(**) *Rectius Ladislai, vid. finem p. 983. F. I. B.*

sed in terras etiam, quas communi iure cum Casimiro, fratre, possidebat, investitam, benigne fovit, tuendamque suscepit. f)

III.

chionis Brandenburgici, qui regia aule magister erat, & favere Luthero cœperat, opera, florere incipiebat Evangelica doctrina, Vratislavia maxime, que nobilissima Silesia urbs est, & sub Ducibus Lignicensibus & Monsterbergensibus.

f) Iam a. 1517, quo ad impugnandum Papatum Lutherus primum quasi signum sustulit, Martinus Helfferus, Iudi Curiensis moderator, exemplum illius, in Variscia, Casimiri & Georgii, Marchionum Brandenburgicorum, ditioni subiecta, sequi cœperat, & relicta mox statione sua, Vitembergam concesserat, indeque reversus, Evangelium, non sine successu, docuerat. Præcipue vero celebratur M. Caspar Lœhnerus, Frederici Brandenburgici, Canonici Bambergensis, in parochia Curiensi Vicarius, postea vero sacerdos Evangelicus, cuius opera & studio doctrina repurgata, circa a. 1524. non exigua cepit incrementa. Vid. Rentschii Iubilæus Burggraviatus Norici, & Brand. Cederhein p. 606. Casp. Lilien Brandenb. Religions-Eifer p. 16. & vener. Parentis

tis

III.

Apparuit hoc inprimis post mortem

CASI-

tis mei, Io. Christophori Layrizii Program-
mata Curiensia, laudata Seckendorffio L. I.
§. CXXXIX. Add. I. p. 241. Illum Evange-
lii cursum inprimis secundavit optima vo-
luntas Principum Brandenburgicorum Ge-
orgii & Casimiri, fratrum, qui, habito a.
1524. Onoldi conventu, consilia de tuenda
vera religione cum prudentissimis viris inie-
runt. leg. D. Io. Georgii Pertschii Origines
Vonsidelienses P. II. c. XXVI. p. 378. imo
publica etiam autoritate illam in regionibus
suis receperunt. Hoc enim luculenter do-
cet epistola Georgii, a. 1526. ad Casimirum
fratrem scripta, qua labascentem eius, in
asserenda religionis integritate, animum his
verbis redarguit: *Freundlicher lieber Bru-
der, vvievvol E. Liebe und vvir, als die
miteinander regierende Fürsten in vergan-
gener Zeit, als vvir draussen bey E. L. in
unser beeden Fürstenthum und Landen ge-
vvest seyn, gantz Christl. und billiger Weiß
befohlen haben, daß allenthalben in unser
beeder Landen das Heil. Evangelium und
Wort Gottes lauter und rein geprediget
vverden soll, und nichts das darvvider ist
&c. so vverden vvir doch auf unser fleißig
Nach-*

CASIMIRI g) fratris GEORGII. Etsi enim ille etiam doctrinæ Evangelicæ favebat, tamen in ea defendenda remissior erat, & propterea in decreto, quo religionis & rituum Ecclesiasticorum formulam, in ditione sua usque ad futurum concilium servandam, a. M D XXVI. præscripsit, Pontificiis plusculum concesserat. h)
Quod,

Nachfrag und Erkundigung lauter bericht, daß nicht allein das Wort Gottes in unsern Fürstenthum an allen Orten, sondern auch zu Onoldsbach in der Stadt nicht lauter geprediget werde &c. apud Scultet. in Annal. Evang. Renov. ad A. M D XXVI. p. m. 109.

g) CASIMIRVS, Marchio Brandenburgicus, Georgii nostri frater, a. 1527. Ferdinandi, regis, postea Imperatoris Romanorum, iussu & auspicio, exercitum in Hungariam duxerat, ad regnum hoc contra Ioannem Sepulchrensem, æmulum, asserendum; sed eius ipsius anni die 21. Septembris, Budæ, profluvio ventris decessit, & corpus eius inde Heilsbronnæ, in patrium monumentum, devectum est. Vid. Rentsch. Brandenburg. Cederhein p. 619. & Scultetus l. d.

h) Decretum illud, paulo post edictum Spirense, quo in causa religionis ita quisque se gerere

Quod, cum graviter ferrent Ordines ac subditi Brandenburgici, a rituum Romanorum superstitione iam abhorrentes, auxilium

gerere iubebatur, ut facti sui rationem Deo & Cæsari reddere posset, (vid. Sleida nus ad a. 1526. p. 150.) Onoldi, die Mercurii post festum Francisci a. 1526. communi utriusque fratris, Georgii & Casimiri, nomine, licet sine huius consensu, promulgatum, apud Hortlederum de Causis Belli Germ. L. I. C. III. p. 36. seq. sub hoc titulo extat: *Abschied und Meynung, vves sich der Durchleuchtig hochgebohrne Fürst und Herr, Herr CASIMIR Marggraffe zu Brandenburg von sein und seiner Fürstl. Gnaden mit regierenden Bruders Marggraffen Jærgens, samt ihrer F. G. Landschafft auf nechst gehaltenen Land-Tag zu Onoltzbach biß auf ein zukünfftig Concilium, National-Versamlung oder seiner Fürstl. Gn. vveitern Bescheid des Abschieds halben, iüngst-gehaltenen Reichs-Tag zu Spaier in ihrer Fürstl. Gnaden Land und Fürstenthum zu halten vereinigt haben.* cuius primam editionem, forma quarti ordinis exscriptam, possideo. Speraverat nimirum Casimirus, de religionis negotio, in comitiis Spirensibus certi quidpiam definitum iri: quæ spes cum illum fefellisset, mense

xilium a GEORGIO PIO petierunt, i) & impetrarunt. Hic enim, eiusdem anni mense

mense Octobri scriptum istud, quasi inter-religionis formulam, evulgavit. Summa eius huc redit: per ministros legitime vocatos verbum Dei ex solis scripturis canonicis docendum, neque veterem, neque novam religionem vituperandam, missam Latina lingua celebrandam, non intermissis tamen cantionibus Germanicis, in usurpatione unius, vel utriusque speciei, ita verbandum subditis suis, uti nec Cæsarem, nec Deum offendant, auricularem confessionem retinendam, infantes, prout voluerint parentes, vel compatres, Latina vel Germanica lingua, in nomine Dei tingendos, festos Sanctorum dies celebrandos, & id genus alia. Ex quibus perspicuum est, Casimirum de studio emendandæ religionis multum remisisse, siquidem mixtum quid ex Evangelismo & Papismo doceri voluit, ut recte iudicat Scultetus in Annal. Evang. Renov. ad A. M D XXVI. Forsan in eo placere studuit FERDINANDO regi, cui ab Imperatore CAROLO V, absente, ad curandas res imperii, adiunctus fuerat. conf. Seckendorf. L. II. §. XVII. (2) p. 49.

i) Desiderata illa ordinum cognoscere licet ex decreto conventus Provincialis Onoldini

a. 1528.

mense Maio, primum per literas Casimirum monuit, ne quid religioni remoræ iniiceret, vel detrimenti afferret: k) postea vero, quam solus Principatum Franconicum, partim suo, partim Alberti, ex fratre nepotis, cuius tutelam gerebat, nomine, regendum suscepit, petitis Ordinum omni ex parte satis fecit, & in conven-

a. 1528. cuius hæc verba sunt: *Als von denen Gesanten der Städte und gemeinen Landschaft gebetten worden, daß mein gnädiger Herr Marggraf Georg -- mit Ernst darob und daran seyn vvolle, daß das Heil. Evangelium und Wort Gottes Altes und Neuen Testaments, und nichts, das darwider ist, in seiner Fürstl. Gn. Fürstenthum Landen und Gebiethen, lauter und rein geprediget, und alle andere vviderwärtige Predigten und Lehren abgestellet vverden &c.* apud Rentschium in Brandenb. Cederheim, p. 629.

k) Extant literæ illæ apud Scultetum in Annal. ad A. M D XXVI datæ lægerndorfii, die Sabbathi post Bonifacium, iisque adiunguntur aliæ ad consiliarios Onoldinos, quibus hi causam religionis Casimiro de meliori commendare iubentur.

ventu illorum Onoldi A. M D XXVII, die Martis post Dominicam Invocavit, novum edictum promulgavit, quo religionem ad solum verbi divini præscriptum instituere & emendare iubet. l)

IV.

Vt illa sacrorum emendatio ubique rite & concorditer fieret, GEORGIVS visitationem Ecclesiarum instituere, & de certa huius ratione, cum republica Norimbergensi, eadem Evangelii luce iam collustrata,

l) Vide den Landtags-Recess ap. Rentschium l. c. cuius verba hæc sunt: *Wolle demnach hiemit abermahls allen Pfarrern und Predigern ernstlich befehlen, daß sie das Heil. Evangelium, und Wort GOTTES altes und neues Testaments lauter und rein predigen, und nichts, das darvvider ist, daß auch Sr. F. G. Amtleute und Vnterthanen auf solches ein fleißig Aufmercken haben, und kein vviderwärtig predigen gestatten, sondern vvo sie dieselben hören oder vernehmen, es iedesmahl mit gründlicher vvahrhaffter Vntericht an Sr. F. G. Stathalter und Rätthe gelangen lassen sollen, als lieb ihnen allen und einem*

strata, m) consilia communicare decrevit.

einem ieden insonderheit sei, Seiner Fürstlichen Gnaden Vngnade und Straf zu vermeiden &c.

m) Norimbergenses iam a. 1522. doctrinam Evangelicam amplexi erant, quo anno Andreas Osiander, & Dominicus Sleupnerus eam publicis concionibus asseruerunt, & Gallus Knorrius, Monachus Franciscanus, causam deserti a se monasterii publicavit. Leg. Seckend. L. I. §. CXXXIX. (3) p. 240. & Add. i. Accesserunt postea Georgius Pefflerus ad S. Sebaldi, & Hector Bohmerus ad S. Laurentii ædem Præpositi, qui a. 1524. ediderunt: *Grund und Ursachen, aus der H. Schrift, vwie und vvarumb die Ehrwürdigen Herren beyder Pfarr-Kirchen, S. Sebalds, und S. Laurenzen, Pröbste zu Nürnberg, die Mißbräuche bey der Heil. Meß, Fahr-Tag, gevveyhet Saltz und Wasser, sammt etlichen andern Ceremonien abgestellt, unterlassen und geändert haben.* cuius scripti summam repetit & plura, de ortu & progressu emendationis sacrorum, in civitate illa, exponit Seckend. L. I. §. CLXXIII. Add. i. p. 299. Quam altas, iam tum, radices, ibi, purior doctrina egerit, vel hinc iudicare licet, quod d. 4. Martii a. 1524. Fer-

sis o) ad diem Mercurii post festum corporis Christi, sive 14. Iun. eodem anno 1528. indictus est. Ad hunc ab ipso GEORGIO nostro missi sunt p) Ioannes Rurerus, Ecclesiae Onoldinae Pastor primarius, q) &

- o) Suobacum, aliis Suabacum, oppidum haud incelebre, in confinio ditionis Norimbergensis & Marchionum Brandenburgicorum, altero ab urbe Norimberga lapide situm, a flumine praeterlabente, quod in Norimbergensium insignibus apparet (vid. Wagenseil, Comment. de Norimberga P. I. Cap. IV. p. 28.) nomen habet.
- p) Nomina eorum, qui conventui Suobacensi interfuerunt, recenset Rentschius in Iubil. Burggrav. Norici p. 15. & in Brandenb. Cederhein. p. 631.
- q) Ioannem Rurerum, unum ex primis sacerdotibus Evangelicis, & praecipuis religionis instauratoribus, in ditione illa, fuisse, vel ex literis GEORGII Marchionis ad CASIMIRVM an. 1526. scriptis, intelligi potest, in quibus, causam illius cum ipsa religionis causa coniungens, conqueritur: *daß nicht allein das Wort Gottes in unsern Fürstenthum nit lauter und rein gepredigt, und dem Prediger im Stiff sein ärgerlich gottlos Predigen Menschen-Tand und Fabeln gestattet.*

& Adamus Candidus, alias Weifs, sacerdos Creilsheimensis, r) quibus ex Politi-

Rrr 3 corum

stattet, sondern dass auch Herr Hans Ruerer, Pfarrer in der Stadt, und andre recht Christlich und Evangelische Prediger, verhasst und verfolget vverden, atque adeo petit: E. L. vvolle alle gottlose Prediger in unser Stadt zu Onoltzbach abstellen, Herrn Hansen Ruerer und andere Christliche Prediger von unser beeden vvegen handhaben, und in gnädigen Befehl halten, auch darob seyn, dass sie ihr ehrlich competentz haben &c.

Scultetus l. c. p. 109. seq. Idem Rurerus postea a. 1530. ad comitia Augustana principem suum comitatus est, & cum reliquis Theologis, religionis causam strenue defendit. Docent id, præter cetera, literæ, tri-duo post prælectam confessionem, Augusta Vindelicorum ad Principes Protestantes scriptæ, a Spalatino servatæ, quibus subscripserunt Iustus Jonas, Ioannes Rurerus, Erhardus Schnepfius, & Henricus Bock, vid. Seckendorf. L. II. §. LXVI. Add. 1. p. 172. Conf. Cœlestini Hist. Comit. Aug. T. IV. f. 134. b. & Casparis a Lilien Oratio de D. Georgio p. 15. (v. Syllog. p. 836. 865. F. I. B.)

r) Non Suobacensis, ut vitiose legitur apud Rentschium in Brandenb. Ceder-Hein. p. 631. qui

corum ordine accesserunt Georgius Voglerus, f) & Wolfgangus a Wiefenthau, Præ-

qui locus imposuit Autoribus Lexici universalis historici sub voce Schwobach, P. II. p. 398. Nam Rentschius ipse, Weisfium Pastoris Creilsheimensis, ac postea ibidem concionatoris aulici & Decani munus obtinuisse, memorat l. c. p. 174. & im Heil. Jubel-Bronn p. 30. quam sententiam confirmat Weisfii epistola, ex oppido Creilsheim, ad Casparem Hedionem, de statu ecclesiæ illius sibi demandatæ, scripta, apud Scultet. in Annal. Evangel. Renov. ad A. M D XXIII. Hunc quoque, tempore exhibitæ confessionis Augustanæ, cum aliis Theologis Evangelicis Augustæ præsentem fuisse, testatur Cœlestinus in Hist. illorum Comitiorum T. IV. f. 134. b. & refert Rentschius in Brandenb. Ceder-Hein. p. 174. (*v. Syllog. p. 837. B.*)
 f) Memoratur hic in Actis tabularii Vinariensis, Reg. H. fol. 5. inter eos, qui nomine Georgii Marchionis a. 1528. Coburgi, de causa religionis, cum legato Electoris Saxonie egerunt, ibique vocatur Præfectus Cancellariæ (Cantzley-Verwesser) vid. Seckend. L. II. §. XLII. add. II. p. 121. seq. Sed quod a. 1529. celebri illa legatione ad Imperatorem Carolum V, Placentiæ tum commorantem, functus fuerit, ut nonnulli existimant,

Præfectus Suobacensis: Norimbergensium
vero nomine, Suobacum venerunt Domi-
nicus Sleupnerus, ad S. Sebaldi, t) & An-
dreas Osiander, ad S. Laurentii ædem sa-
cerdotes, u) una cum Martino Tucherō
Rrr 4 Sena-

mant, non invenio: neque id verisimile est.
Nam in actis illius legationis nonnisi Iohan-
nes Ehingerus, Consul Memmingensis,
Michael de Caden, Syndicus Norimbergen-
sis, & Alexius Frauentraut, Georgii Secre-
tarius, nominantur, apud Hortled. T. I.
L. I. c. VII. fol. 47. seq. Extat tamen apud
eundem Hortled. l. c. c. VI. fol. 44. seq.
Vogleri iudicium, de legatis principum
Evangelicorum, ab Imperatore in custo-
diam datis, in quo factum Imperatoris, ut
iuri gentium adversum, vehementer im-
probat. (v. *Sylog.* p. 531. 787. 838. 853. B.)
t) Dominicus Sleupnerus, initio Canonicus
Vratislaviensis, postea, D. Lutheri & Me-
lanchthonis amicorum opera, Norimber-
gæ, in templo S. Sebaldi, primus Evan-
gelii præco fuit, ut refert Paulus Frehe-
rus in *Theatro Virorum* eruditione clari-
orum P. I. sect. II. f. 460. in vita nepotis eius,
Christophori Sleupneri, de patria ecclesia
longe meritissimi.
u) Non est huius loci, integram Osiandri hi-
storiam, ex controversiis postea motis no-
tissimi,

Senatore x) & Lazaro Spenglero, qui Senatui Norimbergensi ab epistolis & consiliis,

tissimi, recensere. Nostra tantum refert annotare, eum iam a. 1522. mense Februario publice Norimbergæ concionari, puriorremque doctrinam asserere cœpisse, Vid. Seckendorf. L. I. §. CXXXIX. (3) p. 240. & una cum Sleupnero, & Thoma Venatorio Senatui consilium, sub nomine: „Ein gut Unterricht und getreuer Rathschlag aus heil. göttlicher Schrift, wess man sich in diesen Zwietrachten unsern heiligen Glauben und Christliche Lehr betreffende, halten soll &c. „ exhibuisse. Conf. idem Seckend. l. c. § CLXXIII. Add. I. (h) p. 300. Qui plura nosse cupit, adeat vitam eius apud Melchiorem Adami in Vitis German. Theol. p. 226. seq. & Magnificum Dn. Pro-Rectorem D. Gottliebium Wernsdorffium in dissertatione, de Osian-drismo in Pietismo renato, quantum edita 1717.

x) Tucherorum familia inter Norimbergensium primas refertur, vid. Wagenseil. Comm. de Norimb. p. 189. Martino nostro a. 1513. præfectura agri Norici, titulo procuratoris (Landpflegers) commissa fuerat. Leg. Historische Nachr. von Nürnberg. ad h. a. p. 319.

liis, simulque Luthero amicissimus fuit. 7)
Ex communi horum sententia, visitationem Ecclesiarum in ditionibus Marchionatus Brandenburgici, & reipubl. Norimbergensis, eodem anno M D XXVIII, peractam fuisse, inter omnes constat. 2)

R r r 5 V. In

y) De hoc Lazaro Spenglero Paulus Freherus in Theatro Viror. eruditione clar. P. II. Sect. IV. f. 512. refert, illum quidem, nomine, scribam fuisse Senatus Norimbergensis, (Rathschreiber) sed revera, consiliorum fere omnium autorem & gubernatorem, nihilque habuisse antiquius, religionis sinceræ instauratione, a. 1526. hortatorem & instigatorem extitisse senatui, ut ludus literarius aperiretur. Pietatem eius declarat Ode illa vernacula ab ipso composita: *Durch Adams Fall ist gantz verderbt &c.* post obitum eius lucem vidit confessio eius Germanica, curante D. Luthero typis excusa. Notus præterea est ex literis cum Luthero commutatis, quales extant in T. IV. Alt. p. 443. V. f. 268. & Cœlest. Hist. Comit. Aug. T. III. 62. b. 63. Extat etiam Lutheri præfatio in Spengleri legenda Sanctorum T. VI. Alt. f. 468. Add. Adami in Vitis Ictor. Germ. p. 60. 66.

z) Illustris est huius visitationis memoria, quam, præter cetera monumenta, conser-
varunt

V.

In hoc ipso conventu Suobacensi XVII. Articulos, quos vocant, Suobacenses, scriptores quidam Brandenburgici & Norimbergenses, ab Andrea Osiandro, alii a Ioanne Rurero, alii ab aliis, consignatos esse, tradiderunt, qui, a Georgio Pio, ad Ioannem, Electorem Saxoniae, & Philippum, Landgravium Hassiae, missi, & utriusque Theologis approbati, postea Philippo Melanchthoni scribendae Augustanae Confessionis materiam praeberint: a) plane

varunt literae ipsius Georgii Marchionis ad Regem Ferdinandum a. 1528. scriptae, quibus invidiam inde susceptam diluit, & in ea nihil se fecisse, demonstrat, de quo non ex decreto comitiorum Spirensium, Deo ac Caesari rationem reddere possit. Quanto-
pore Lutheri Georgii consilium placuerit, discimus ex epistola illius, eodem anno, d. 1. Iul. ad Wenceslaum Lincium scripta Tom. II Epp. p. 382, ubi: „gaudeo, inquit, „apud vos & Marchionem visitationem in-
stitui, Christus suo Spiritu adspiret..”
a) Primus, quod sciam, materiam Augustanae Confessionis Theologis Suobacensibus acceptam retulit Ioannes Conradus Durrius, Theologus Altorfinus, a. 1677. defunctus,
cum

plane contra communem sententiam, qua
XVII

cum in proœmio Commentationis de religione Christiana in civit. Norimbergensem introducta p. 17. tum in Hægoge in libros normales ecclesiæ Norimberg. cap. XVI. p. 159. ubi: *missis*, inquit, *legatis*, in oppido Schwobach convenerunt utriusque partis Theologi, & summam doctrinæ, septendecim articulis comprehensam, proposuerunt: quos ipsos postea Lutherus, ab Electore Saxonie sibi transmissos, simul cum aliis Theologis Wittebergensibus, expendit, & Philippo transmisit, qui eosdem, a Luthero iterum revidos, in scribenda Augustana Confessione, præcipue sibi exprimendos sumxit. Idem innuit G. C. Renschel, in Brandenb. Stamm-Baum, p. 92. Data vero opera, & conquisitis omnibus, quæ reperire potuit, argumentis, id asserere studuit sæpe citatus Io. Wolffgangus Rentschius, quem ceteri fere auctorem secuti sunt. Hunc ergo instar omnium audiemus, in Iubilæo Burggraviatus Norici, a. 1678. editi, p. 16. causam suam ita perorantem: *Vt quod res est, dicam*, PRIMA FUNDAMENTA IPSIVS AVGVSTANÆ CONFSSIONIS POSVIT (Georgius)
Con.

XVII illi articuli, vulgo Torgavienses dicti,

Consignaverant BRANDENBURGENSES
 THEOLOGI XVII. articulos, quos &
 NORIMBERGENSES comprobarunt. Hos
 Serenissimus Georgius, Saxonie Electori, &
 Hassia Landgravio transmisit. Hi porro
 eosdem Wittenbergensibus Theologis expen-
 dendos tradiderunt, qui approbatos prorsus,
 in conventu Smalcaldico, non nihil emenda-
 tos produxerunt, uti etiam, in Comitibus
 Augustanis, publicam, & nostris ecclesiis
 sacro-sanctam, Confessionem ex his articulis
 collegerant, ut adeo SVOBACENSIS CON-
 VENTVS PRIMA RVDIMENTA ipse
 AVGVSTISSIMÆ CONFESSIO NI AV-
 GVSTANÆ dederit. Hæc, iudices, non
 noviter ficta, nec lenociniis aut poppysmati-
 bus ornata animadvertetis. Antiquissimum
 monumentum Noribergense, quod ex fida &
 amica manu ad me pervenit, testabitur:
 Anno 1528. hat diese XVII. Articul Marg-
 graf Georg, den Chur-Fürsten zu Sachsen,
 und LandGrafen zu Hessen zugeschicket,
 vvelcher der Theologischen Facultät zu Wit-
 tenberg Iudicium drüber begehret, die haben
 die-

Eti, anno demum M D XXX, non multo
ante

dieselbe allerdings approbirt, und seynd aus diesen Articuln, vwie der Augenschein vveiset, die Schmalcaldische, auch vorher die Augspurgische, gefasset worden, und hat man also den ersten Stein der Augspurgischen Confession zu Schwabach geleet. Diese XVII. Articul vverden zuvar D. Lutheris zugeschrieben, vwie sie denn in seinen Tomis zu finden, es hat aber damit die angezeigte Gelegenheit, und hat er dabey nichts anders gethan, als daß er sie censiret und approbiret. *Vel si publicam fidem mavultis, beatissimum DILHERRVM produco, qui, in enarratione Hist. quæ Manuali Domini Beerii p. 670. inserta est, rem fere iisdem verbis describit, & ad hoc, quod citavi MSC. (geschriebene Urkunden,) respicit. Cui ex SLEIDANI testimonio non leve pondus addit p. mem. Dn. DVRRIVS etc. etc. Eandem sententiam Rentschius noster denuo proposuit im heiligen Iubel-Bronn, sive concione seculari in memoriam exhibitæ, ante CL. annos, Augustanæ Confessionis habita, p. 30. quam repetit im Brandenburg. Ceder-Hein. a. 1682. edito, p. 173. & p. 631. Rentschio, in hac causa, præter ceteros, assensi*

ante comitia Augustana, a Theologis Vi-
tem-

assenfi sunt Caspar a Lilien, in Oratione supra laudata, de Divo Georgio p. 14. §. 15. licet hic XVII illos articulos, Suobaci a. 1528. compositos, pro materia Augustanae Confessionis non venditet, Illustris ac excellentissimus Dn. D. W. Gabriel Pachelbel de Gehag, Serenissimis Marchionibus Brandenburgicis a Consiliis sanctioribus, in Vermehrungs - Punckten der Anleitung zu einem summarischen Bericht von der Stadt Onoltzbach a. 1709. ed. ad §. 18. lit. 9, 2. Ioannes Andreas Planerus, Professor quondam Vitembergensis, in Historia Varisciae, p. 107. & novissime Auctores Lexici Vniversalis Historici cum D. Buddei Praef. ed. in voce Georgius P. I. f. 229. & voce Schvvabach P. II. p. 398. His cautior Seckendorffius, in Hist. Luther. L. II. § XLII. p. 121. sententiam illam ita refert, ut assensionem cohibeat. Cum enim in conventu Suobacensi, de XVII. articulis conventum esse, scripsisset, ita pergit: *Secuta est illorum approbatio a Luthero & Theologis Witembergensibus, & ut ex scriptis quibusdam Brandenburgicorum & Norimbergensium Theologorum apparet, iidem esse creduntur, qui postea Smalcaldiae denuo propositi, & rati habiti*

tembergensibus, ac potissimum quidem ab ipso Luthero, iussu Electoris Saxoniae, conscripti esse creduntur. b)

VI.

habiti fuerunt, ex quibus AVGVSTANA CONFESSIO composita fuit: de quo tamen certi nihil statui potest, donec ex Archivis Suabacenses illi articuli producantur, quod huc usque factum esse, non invenio. Ceterum nominatim Andreae Osiandro articulorum Suobacensium consignationem tribuit B. Rentschius l. c. Generosissimus vero Dn. Pachelbelius a Gehag l. c. Ioanni Rurero, Theologo Onoldino. (v. Syllog. p. 827. F. I. B.)

b) Communem de materia Augustanae confessionis sententiam Georg. Cœlest. in Hist. Comit. August. p. 25. his verbis exponit: *Deliberatum deinde fuit, quam formam commodam, & erudita methodo, doctrinam, in Ducatu Saxoniae, aliorumque Principum, in causa religionis coniunctorum, territoriis usitatum, conscribi ac comprehendere posset, quae paulo post Caesari, (qui utriusque partis de religione sententias se auditurum in bulla sua clementissime promiserat) in conventu Augustano commode exhiberetur. Quae res, cum ad Lutherum potissimum spectaret, ipsi-*
que

VI.

Ipsē equidem laudibus patriæ meæ, in rebus præsertim ad religionem pertinentibus, impense faveo, & propterea viros quosdam pios ac eruditos, qui, illius forsā amplificandæ studio, longius abrepti sunt, facile excusatos habeo, imo etiam ex historia conventus Suobacensis,

com-

que soli transigenda incumberet, & deman- data esset; priusquam iter Augustanum sus- ciperetur, articulos septendecim composue- rat, quibus Christiana fidei & doctrina, publice in ecclesiis populo proponenda, & præ- cipue ad animæ salutem ac veram pietatem utilis ac necessaria summam, missis disputa- tionibus scholasticis, & populo erudiendo non necessariis, complexus erat. Iusserant & ceteri Principes ac civitates, Evangelicam doctrinam amplexæ, suos Theologos summam doctrinam, in ecclesiis suarum religionum so- nantis, scripto comprehendere. Quæ omnia, & in his aliqua, prolixitate etiam molesta, perlegere Augusta D. Philippus & censere co- actus fuit. Sed hos septendecim articulos a Luthero delineatos, præcipue Philippo in scri-

communem de materia Confessionis Augustanæ sententiam ex parte emendandam esse, paulo post ostendam. Sed quod XVII illi articuli, Luthero hucdum, ut auctori, tributi, & a Philippo Melanchthone, ad
Tom. 1. Fasc. V. Sss scri-

scribenda confessione propositos fuisse, testantur eadem verba & phrasés in aliquot articulis retenta, & ordo ac series articulorum fere similis, epistola denique Iohannis Electoris Saxonie ad Lutherum data, quam suo loco inseremus. Subiungit deinde ipsos illos XVII. Articulos tali titulo insignitos: CONFESSIO DOCTRINÆ ET FIDEI CHRISTIANÆ PER D. M. LUTHERVM XVII. ARTICVLIS COMPREHNSA. Cum eadem inscriptione extant illi in Chytræi Histor. Conf. August. p. 21. & Tom. V. Jen. f. 14. & T. V. Altenb. f. 14. ubi inscriptio Germanica ita se habet: „Be- „ kântniß Christi. Lehre und Glaubens durch „ D. M. Luthern in XVII. Articul verfasset. „ De Luthero, horum XVII. articulorum auctore, & de Augustana Confessione ex iis confecta, cum Chytræo & Cœlestino consentiunt Scultetus, in Annal. Evangel. ad a. MD XXX. p. m. 154, ubi simul, Lutherum cum ceteris Theologis Vitembergenfibus Torgam ab Electore evocatum fuisse, refert, Casp. Vlenbergius, de Vita & rebus
gestis

scribendam Augustanam Confessionem adhibiti, conventui Suobacensi, a. MDXXVIII. religionis causa habito, (***) vel integri, vel saltem ex parte, vindicari debeant, graves ob causas, nec mihi, nec aliis, persuadere possum.

VII.

Nam primo, si visitatio ecclesiarum, de qua a. MDXXVIII. Suobaci, inter Theologos

gestis Lutheri, ad a. 1530. p. 370, ubi de tota rei summa, de conficienda nimirum fidei Professione, quæ Cæsari Protestantium nomine in fut. Comitibus offerretur, Torgæ consultari cœptum esse, scribit, & Lutherum XVII. condidisse Articulos, quos propterea Scriptum Torgense vocat, D. Io. Schmidius in Memoria A. C. §. XXIII. p. 39. qui, intra paucos dies septendecim illos articulos a Luthero scriptos esse, affirmat, Maimburgius in Historia Lutheranismi L. II. Sect. 20 & cum eo Seckendorffius ad h. l. §. XLV. (6) p. 151. ut alios quam plurimos omittam.

(***) Favet huic Cel. Iani & Cl. Layritii sententia Summe Ven. D. Io. Alb. Fabricius, cuius verba infra dabo, in fine prefationis, quam Diss. alteri de Articulis Suobacensibus præfigam. F. I. B.

logos Brandenburgicos & Norimbergenses
convenit, secundum certam aliquam do-
ctrinæ formulam, a Theologis illis recens
conscriptam, & XVII capitibus, sive, ut
vulgarem loquendi rationem retineamus,
articulis comprehensam, instituta fuisset,
hi articuli ita sane obscurari non potuis-
sent, ut non aliqua saltem eorum exem-
pla in tabulariis Marchionum Brandenbur-
gicorum, aut reip. Norimbergensis, aut
ipsarum ecclesiarum, quibus normæ instar
commendati esse putantur, superessent.
Atqui nusquam adhuc, magna licet im-
pensa opera, investigari potuerunt, quæ
ratio vel sola Seckendorffium ab assensu
sententiæ illi præbendo revocavit, licet
alioquin ab illa non alienus videatur c).
Neque opus fuisse novæ eiusmodi doctrinæ
formula, ratio & consilium visitationis il-
lius, penitus inspectum, ostendit. Non
enim per illam, doctrina Evangelica in
ecclesias Brandenburgicas ac Norimbergen-
ses primum introducenda, sed impedi-
menta tantum, quæ pridem introductæ,
Sss 2 &

c) Legantur verba eius in §. V. not. 2, p. 21.
citata, & add. Seck. p. 140.

& publica iam autoritate confirmatae d) a Pontificiis, absente Georgio, & connivente Casimiro, obiecta fuerant, e) removenda erant. Id vero inprimis fiebat per declarationem & emendationem ordinationis Onoldinae, a. MDXXVI a Casimiro promulgatae, qua passim Pontificii, velut sibi favente, abutebantur. f) Ceterum

d) Conf. §. II, p. 8. (p. 987. sq. huius Syll. F. I. B.)

e) Qualia haec impedimenta fuerint, optime intelligitur ex epistola, quam saepe laudavimus, Marchionis Georgii ad Casimirum fratrem de illis scripta, apud Scultet. ad a. MDXXVI. p. m. 109. Quam ergo medelam Georgius absens, literis illis, a Casimiro & Consiliariis eius expetierat, eam, post huius mortem, in terras suas Franconicas ex Silesia redux, ipse rebus Evangelicorum laborantibus afferebat.

f) Summam huius ordinationis supra ad §. III. not. h. exhibuimus. Quod vero eius declaratio & emendatio Georgio, ex Silesia reverso, in visitatione illa potissimum proposita fuerit, ipse clarissime docet, in literis apologeticis de illa ad Ferdinandum Regem scriptis, quarum summam Seckendorf. L. II. §. XLII. add. II. p. 121. his verbis proponit: „ Neque tamen ardua esse, quae egerit, (puta

rum verisimilius est, post peractam de-
mum visitationem, leges quasdam eccle-
siasticas, quales scilicet status ecclesiarum,
in visitatione deprehensus, requirebat,
conditas esse. g) Præterea eo ipso anno
Georgii Marchionis consilarii & admini-
stri, de causa religionis, cum Eberhardo
de Tann, Electoris Saxonici legato, agen-
tes, curam de conscribenda certa doctrinæ
formula diserte Electori reliquerunt. h)
Hic nimirum, in iis, quæ ad universam

Sss 3 rem

(puta in visitatione a. 1528. instituta)
neque congregatione multorum procerum,
ex Christiano orbe opus habuisse, decla-
ratam esse ordinationem a Casimiro fra-
tre, post decretum illud Spirense, com-
muni nomine publicatam.

g) Diserte illud affirmat Scultetus in Annal.
Evang. ad a. M D XXIIIX. p. m. 128. „No-
ricorum, inquit, & quæ Marchionum
Brandenburgicorum sunt in Franconia ec-
clesiarum solennis visitatio hoc anno insti-
tuta, eaque peracta, leges ecclesiasticæ,
præscriptæ sunt, quibus utræque deinceps
gubernarentur.”

h) Ipsa acta huius congressus, ex tabulario Vi-
nariensi a Seckendorffio l. c. p. 122. recensita,
inter utriusque principis legatos conve-
nisse,

rem Evangelicam pertinebant, procurandis, inde ab initio reformationis, primas & præcipuas partes, ceterorum omnium ordinum Evangelicorum consensu, sustinebat. Nullam quoque veri speciem habet, Lutherum, in causa illa, cuius ipse præcipuus dux & auctor extitit, adeo inopem consilii fuisse, ut una cum collegis suis, Theologis Vitembergensibus, præparare iussus, i) quæ ad confessionem Augustæ

nisse, testantur: Electori curæ fore, ut articuli conscriberentur, qui secundum Spiritum, & verbum Dei, Christiani & pii essent, & irrefragabiliter probari possent.

i) Ipsas Johannis Electoris Sax. literas, ea de re ad D. Lutherum ceterosque Theologos Vitembergenses, Torgæ, a. 1530. postridie Domin. Reminiscere scriptas, Historia A. C. ad a. 1530, p. 134, & Müllerus, in der Historie von der Evangelischen Stände Protestation p. 448. ex tabulario Vinariensi E. fol. 37. n. 1. exhibet. In his Elector, cum potissimum religionis causa, comitia Imperii ad diem 8. Aprilis indicta esse, demonstrasset, ita pergit: *So ervvegen vvir bey uns, daß die hohe und unmeidliche Nothdurfft erfordern vwill, vveil vielleicht solcher*

gustæ Vindelicorum exhibendam pertinē-

Sss 4

bant,

cher Reichs-Tag an eines Concilii oder National-Versammlung statt gehalten vvil vverden, daß vvir aller der Articul halben, darum sich angezeigter Zuviespalt, baide im Glauben, und auch in andern euserlichen Kirchen-Bräuchen und Ceremonien erhellet, zum förderlichsten, dermassen gefast vverden, damit vvir vor Anfang solches Reichs-Tags beständiglich und gründlich entschlossen sein, ob, oder vvelchergestalt, auch vvie vweit, vvir und andere Ständte, so die reyne Lehre bey ihnen angenommen, und zugelassen, mit GOTT, Gewissen, und gutem Fug, auch ohn beschvverlich Aergerniß, Handlung leiden mügen, und können. -- Das denn von niemands baß gründlicher, noch beständiger, denn euch, ervvogen und berathschlaget mag vverden, als vvir auch an euch hiermit gnädiglich begehren, und sonderlich, daß ihr solche Ervvegung, andere Sachen und Geschafft in Ruhe gestallt, dermassen vvolt fürnemen, auf daß ihr hie zvvischen und nächstkünfftigen Sonntags Oculi, damit fertig vverden, und auf denselbi-

bant, ad formulam Suobacensium confu-
geret,

*selbigen benannten Sonntag sämtlich allhier
gegen Torgau damit kommen möget (patet
hinc, Articulos illos non Torgæ demum, ut
nonnulli existimant, a Theologis Vitember-
gensibus, sed iam ante horum profectionem
in urbem illam, conscribendos, & conscri-
ptos fuisse.) Und ob vvolhl in vorangezeig-
ter Ausschreibung mit ausgedruckt ist, daß
ein jeder Stand seine Prediger und Gelerten
zu solcher Handlung --- mit bringen möge,
--- so ist gleichvvol an Euch, Doctor Mar-
tin, und Doctor Jonassen, Probst, auch Ma-
gister Philipssen Melancton, unser gnädiges
Begern, Ihr vvollet euch und eur Sachen an-
heim darnach achten, etc. etc. Quo de man-
dato Lutherus continuo Iustum Ionam, visi-
tationis causa in Ducatu Saxonico absentem,
his literis, d. 14. Martii 1530. datis, certio-
rem fecit: „ Scripsit Princeps nobis, id est
„ tibi, Pomerano, Philippo, & mihi, com-
„ munes literas, ut una simus, & omnibus
„ sepositis aliis rebus, ante Dominicam futu-
„ ram absolvamus, quæ necessaria sunt ad
„ comitia VIII Aprilis futura. Carolus enim
„ ipse aderit Augustæ, amice compositurus
„ omnia, ut scribit in sua bulla. Quare ho-
„ die & cras, licet absente te, faciemus nos
tres,*

geret, & alienum foetum pro suo vendi-
taret. k) Totus denique error unice natus
esse videtur ex confusione conventus Suo-
bacensis prioris cum posteriori a. MDXXIX.
mense Oct. habito, (****) a quo tamen il-
lum

„tres, quantum possumus. Tamen & tuum
„erit, ut Principis voluntati satisfiat, re-
„iectis in socios reliquos laboribus tuis,
„cras te hic sistere nobiscum.

k) Quod Lutherus illam Augustanæ confessio-
nis materiam, quæ XVII. articulis compre-
hensa, Tom. V. len. p. 14. extat, sibi &
collegis suis, velut auctoribus, adscribi pas-
sus fuerit, præter alia docent literæ Ioannis,
Electoris Saxonæ, d. 11. Maii a. 1530. Au-
gusta ad eum datæ, quæ ita incipiunt. *Post-*
quam vos, & alii nostri Theologi, Witte-
berga, nobis clementer mandantibus & pe-
tentibus, articulos, de religione nostra con-
troversos, scripto brevi delineastis, non vo-
lumus vos celare, iam Magistrum Philippum
Melanchtonem denuo eos hic Augusta revi-
disse, & in formam rede-gisse, quam vobis
una mittimus.

(****) Ita & Cel. Fabricius censet, & ego cum
ipso; illius verba inferius exhibiturum me
esse, paulo ante p. 1010. not. (***) pro-
misisse me, memini. E. I. B.

lum non tempore tantum, sed causis etiam, personis, actis, & eventis differre, ex postea dicendis patebit. Cum videlicet scriptores supra memorati, in posteriori hoc conventu Suobacensi, XVII. doctrinæ Christianæ capita recitata fuisse, accepissent, ea perperam Theologis Brandenburgensibus ac Norimbergensibus ad priorem illum conventum, mense Iunio a MDXXVIII vocatis, adscripserunt.

IIX.

Rationes, quas dissentientes pro opinione sua afferunt, facile diluuntur. Provoceat primum Rentschius ad antiquissimum aliquod monumentum Norimbergense, tanquam præcipuum totius causæ præsidium. Sed, quod pace eius dixerim, monumentum hoc incertæ prorsus fidei & ætatis est, neque acta authentica, sed narrationem ἀδέσποτον complectitur, cui per se non plus, quam ipsius Rentschii commemorationi, tribuendum est. Et illud quidem non antiquissimum esse, vel styli ratio prodit, multo contioris, & ætati nostræ accommodatioris, quam ut medio saltem seculo XVI conveniat. Post mortem

tem certe Lutheri scriptum sit, necesse est, cum XVII illos articulos, ut Tomis Lutheri insertos, memoret. Quicumque vero demum narrationis auctor sit, eum in historia temporum, de quibus loquitur, parum versatum fuisse, vel hinc apparet, quod ex articulis sæpe dictis, non modo confessionem Augustanam, sed, *post hanc*, etiam articulos Smalcaldicos confectos esse, sibi persuadeat. Si enim intelligat articulos Smalcaldicos, qui post exhibitam Augustanam confessionem a. M D XXXVII a Luthero scripti, & inter libros symbolicos ecclesiæ nostræ relati sunt, hos ex XVII illis articulis compositos esse, *autoψία* confutat. At, nisi me omnia fallunt, acceperat forte bonus vir, articulos, quos sæpe diximus, in posteriori conventu Suobacensi, mense Oct. a. M D XXIX. propositos, sequenti mense Nov. Smalcaldia, principibus ac civitatibus Protestantibus, ut fundamentum concordia & societatis incundæ, commendatos fuisse. 1) Sed præterquam quod hanc repetitionem XVII articulorum Suobacensium Smalcaldia factam,

1) Vid. Sleid. Comment. de Stat. Rel. & Reip. L. VI. p. 176. & L. VII. p. 180.

etiam, nemo pro articulis Smalcaldicis venditaverit, Augustana confessio eam non antecessit, sed secuta est. Obiicitur porro testimonium Sleidani, scriptoris sane gravis & fide digni: at ille in conventu quidem Suobacensi posteriori a. MDXXIX, ut modo diximus, non vero in priori a. MDXXVIII, aliquam doctrinæ summam recitatam fuisse, scribit: *m)* tantum abest, ut per articulos a Theologis Suobacensibus a. MD XXVIII. fundamentum Augustanæ confessionis iactum esse, affirmet. Urgetur denique consensus Dilherri & Durrii, qui quidem, si vel maxime probari posset,

m) Verba Sleidani l. c. p. 176. ad a. 1529, hæc sunt: *Cum mense Oct. Suobacum legati principum ac civitatum venissent, Saxonis & Georgii Brandenburgici nomine propositum fuit: quoniam religionis & doctrinæ defensio sit huius fundamentum fæderis, atque causa, primum oportere consentientes omnium in eo esse voluntates. Itaque recitata fuit doctrinæ summa capitibus aliquot comprehensa, quam approbaverunt omnes. Argentinenenses autem ac Ulmenses legati --- de iis se nihil in mandatis habere, dicebant.*

set, Rentschii causam non magis iuvarer,
quam Rentschii autoritas alios, qui opi-
nionem eius secuti sunt. At ne illum qui-
dem satis vere prædicat. Nam Dilherrus
certe XVII illorum articulorum, ex qui-
bus Augustana confessio a Philippo Me-
lanchthone concinnata est, aperte Lüthe-
rum auctorem facit, n) & ab illis Suoba-
cen-

n) Dilherri verba im Histor. Bericht von dem
Augsp. Glaubens-Bekäntnis, ap. Beerium im
Nürnberg. Hand-Buch L. XIX. p. 620. seq.
(*****) hæc sunt: „Ehe aber der Chur-
Fürst sich (nach Augspurg) erhüb, waren,
auf dessen gnädigsten Befehl Lutherus,
Philippus, Bügenhagius (der auch Pome-
ranus genannt wird) und Justus Jonas zu
Torgau zusammen kommen, und hatten
sich von denen Glaubens-Sachen mit ein-
ander unterredet, auf waserley Weis,
und wie am allerfüglichsten die Haupt-
Stücke der Christlichen Lehre zu fassen,
aufzusetzen und Käys. Majest. auf den
Reichs-Tag fürzutragen. Und ist hierbey
Luthe-

(*****) *In Diss. huius exemplo, quo utor, &
ad cuius fidem hæc Diss. recuditur, L. XIX.
p. 620. Manualis b. Beerii, hic allegata
deprehendi. Cum autem pauca quadam vi-
tia*

Luthero aufgetragen worden, erwehnte, Haupt-Stücke der Christl. Lehre zu Papier zu bringen. Worauf er XVII. Articuli verfasst, in welchen Er die seeligmachende Lebens- und Glaubens-Lehr, so viel davon dem Volck auf den Cantzeln zu predigen und zu wissen vonnöthen, begriffen, und alles unnöthige Schul-Gezänck ausgelassen hat. Vbi communem sententiam ita sequitur, ut ipsa pene verba retineat, quibus Chytræus & Cœlestinus illam expresserunt. Conf. §. V. p. 22. (p. 1007. sq. Syllog. F. I. B.)

tia typographica in hac Diss. emendate ceteroquin excusa, occurrant, quæ corrigere, sicubi ea animadversa a me sunt, non dubitavi, (ex. gr. in §. IV. not. q. ubi 1528. expressus erat annus, cum ille literæ Georgii March. ad Casimirum fratrem A. 1526. scriptæ sint, ille scil. ipse, quas §. II. not. f. ex Sculteti Annal. Evang. p. 109. adductas vides;) cum, inquam, in hac Diss. vitia quedam typographica, etsi pauca, & facile obvia, occurrant; suspicor, & hic mendam latere, & pro L. XIX. p. 620. legi debere L. XVIII. p. 670. Nam 1.) supra p. 1005. in §. V. not. a. pag. huius Manualis 670. citata est a Rentschio, locus vero, quem Dilberus

rus

censes, velut diversos, distinguit. o)

rus ibi innuit, paullo post verba, hic allata, sequitur; 2.) videtur Cl. auctor huius *Diss. Man. Norib.* editionem usurpasse, in pagg. respondentem illi, quæ mihi ad manus est, sine anni indicio evulgata, cuius tamen *Dedic. A. 1661.* exarata est; in huius enim p. 670. ipsa hæc verba, inde hic excerpta, extant. 3.) Hæc ut credam, eo quoque adducor, quod in mea *Manualis* laudati editione, *Dilherriana Aug. Conf. historia*, quæ p. 668. sqq. legitur, *Lib. XIX.* in inscriptione gerit, pro quo *Lib. XVIII.* excudî debebat, (cum libellus sequens eundem numerum *XIX.* referat) & in indice contentorum, *Manuali* ipsi præmisso, *Historia* illa locum *XVIII.* occupat. Qua occasione aliud quoque erratum inde tollere liceat, dum *L. XVII.* p. 621. *Aug. Conf. Carolo V.* a. 1630. exhibita esse, perhibetur, quod 1530. factum esse, nemo ignorat. Caterum hanc *Dilherrianam Augustanae Confessionis Historiam* infra *Sect. VI.* dabo recudendam, uti p. 979. promisi. F. I. B.

o) Nam post verba modo allata, pergit:
Allhier

Allhier ist mit Stillschweigen nicht zu übergehen, daß 2. Jahr für den grossen Reichstag zu Augspurg, nemlich in dem 1528ten Jahr, Georg Marggraf zu Brandenburg Ihme vorgenommen in seinen Land eine Reformation und Visitation der Kirchen anzustellen, und die Evangelische Lehre einzuführen. Welcher Ursachen halber Er sich mit einem E. Rath zu Nürnberg wegen solcher Kirchen-Visitation auf gewisse Maass verglichen, welches in der Stadt Schwabach, welche 2. Meilen von Nürnberg gelegen, geschehen ist. Auf dieser Schwabachischen Zusammenkunfft haben die Brandenburgische und Nürnbergische Theologi XVII Articul der Evangelischen Lehre einmüthig zusammen getragen: Welche der Marggraff von Brandenburg hernach dem Chur-Fürsten zu Sachsen und dem Landgrafen zu Hessen überschicket. Welche beyde denn ferner sie den Wittenbergischen und Marpurgischen Theologis, sich darinnen fleissig zu ersehen, übergeben. In Aufsetzung der Augspurgischen Glaubens-Bekänntnis, hat Philippus sonderslich auf die XVII. Articul, so Lutherus zuvor geschrieben hatte, gesehen, und selbige in gute Obacht genom-

genommen. Vbi quidem vir optimus dupliciter impingit, primum, quod visitatione a. 1528. Suobaci decreta, doctrinam Evangelicam in ditiones Georgii demum introductam fuisse, scribit, quæ, pridem introducta, per illam duntaxat repurganda ac tuenda erat: deinde, quod XVII. Articulos Suobacenses, qui in posteriori synodo Suobacensi recitati sunt, in priori a. 1528. confectos fuisse, credit, quam opinionem hactenus ex instituto confutavimus. Quam recte ceteroquin articulos Suobacenses a Torgensibus distinguat, postea videbimus, hic, illius a Rentschio dissensum indicasse, contenti.

Annotatiuncula.

Antequam Dissertationi priori, de articulis Suob. Aug. Conf. fundamento agenti, subiungam alteram, quæ de eodem argumento amplius exponit, paucis B. L. moneo, annotationes quasdam, quæ literas nominis mei initiales referunt, aut asteriscis a ceteris distinctæ sunt, hisce Diss. passim a me intextas esse. Ad ea vero, quæ §. §. I. II. III. & IV. Diss. prioris, de Casimiro, March. Brand. leguntur, illustranda, omnino conferrî meretur insigne illud documentum, quod, haud dubie adhuc ineditum, ex MS. infra Sect. V. producam.

IV.

DE

ARTICVLIS SVOBACENSIBVS
AVGVSTANÆ CONFSSIONIS
FVNDAMENTO

Dissertatio posterior

Wittenbergæ d. XI. Ian. A. 1719. habitæ

PRÆSIDE

M. IO. IACOBO LAYRITIO,
VONSIDELIENSI,

Respondente

IO. GOTTFRIDO SCHEUFFLERO,
LOMMATSCHIO MISNICO.

* * *

PRÆFATIO EDITORIS.

Quemadmodum Dissertatio prior egregie
inservit iis illustrandis, quæ in Fasci-
culo IV. ad Conventus Suobacensis prio-
ris, d. 14. Iunii, A. 1528. instituti, memo-
riam bissecularem recolendam, strictim annota-
vimus, uti p. 977. dictum est: ita hac Dissertatio

tatio